

Az ORACLE Libraries integrált könyvtári rendszer

A világon nagy verseny folyik az integrált könyvtári rendszerek piacán. Nálunk is egyre szélesebb körben terjednek ezek a korszerű rendszerek, melyek közül most az ORACLE Librariest mutatjuk be olvasóinknak.

Melyek az ORACLE Libraries főbb jellemzői?

Honnan kapta a rendszer a nevét? Az ORACLE Libraries integrált könyvtári rendszert – mint annak egyik alkalmazását – a világszerte leginkább elterjedt relációs adatbázis-kezelőről, az ORACLE-ról nevezték el.

Melyek a rendszer legfontosabb tulajdonságai? Éppen mert ORACLE-alkalmazás, a Libraries is rendelkezik mindazon élvonalbeli tulajdonságokkal, melyek a világ legjobb adatbázis-kezelőire jellemzőek: negyedik generációs környezet, relációs adatbázis-kezelés, hardverfüggetlen alkalmazás.

Milyen információkat és dokumentumokat tud kezelni? Gyakorlatilag bármilyet, ami egy könyvtár életében előfordulhat: a közhasznú információktól kezdve a folyóiratcikkeken és a színes képeken át a hangfelvételekig, valamint a videókig – hogy a könyvekről már ne is beszéljünk.

Milyen munkaműveletek végezhetőek el az ORACLE Libraries keretein belül? Egy könyvtárban szinte nincs olyan tevékenység, amelyet ne tudnánk integrálni az ORACLE Libraries rendszerbe. Például: gyarapítás, katalogizálás, a folyóiratok megrendelése és érkeztetése, leltárba vétele, kötetése, az olvasók nyilvántartása, kölcsönzés, előjegyzés és hosszabbítás, köröztesítés, az éves statisztikák, kimutatások készítése stb., költséggazdálkodás, de magától értetődően a nyilvános olvasói katalógus (OPAC) elérése is. Mindemellett a rendszert más számítógépes adatbázisokhoz (a fenntartó ügyviteli rendszeréhez vagy más könyvtár adatbázisához stb.) is hozzá lehet kapcsolni.

Lehet a rendszerrel nem nyomtatott dokumentumokat is kezelni? A nyomtatott kiadványok mellett elektronikus dokumentumokat – tehát digitalizált szöveg-, kép-, hang- és videofájlokat – önállóan is fel lehet dolgozni, de össze is lehet ezeket kapcsolni. Így például mód van arra, hogy egy könyv illusztrációit szkenneljük le, letapogatva szintén feldolgozzuk és kereshetővé tegyük, vagy egy kotta mellé annak hangfelvételét is beillesztjük.

Ha a könyvtárnak már van számítógépes adatbázisa, be tudja tölteni a meglévő rekordokat az ORACLE Libraries rendszerébe? MARC-formátumú rekordokat minden további nélkül lehet integrálni a rendszerbe, de minden más olyan rekordot is, amely kellőképpen strukturált ahhoz, hogy az egyes mezőket meg lehessen feleltetni a bibliográfiai rekordok mezőinek.

Milyen hardver- és szoftverkövetelményeket támaszt a rendszer? Az ORACLE Libraries hardverfüggetlen, tehát bármilyen típusú grafikus és karakteres terminál egyaránt lehet a hálózatban (1. ábra). Az operációs rendszert illetően sincsenek korlátok: leggyakrabban UNIX vagy VMS platformon fut, de most folyik a PC-s Novell-környezetre való adaptálása is.

Csak menüvezérelt üzemmódban működik? Természetesen a rendszer elérhető grafikus felhasználói felületen is. Az MS-Windows-környezetben működő nyilvános olvasói katalógus bármilyen multimédia-alkalmazás integrálását, valamint a katalogizálást is lehetővé teszi.

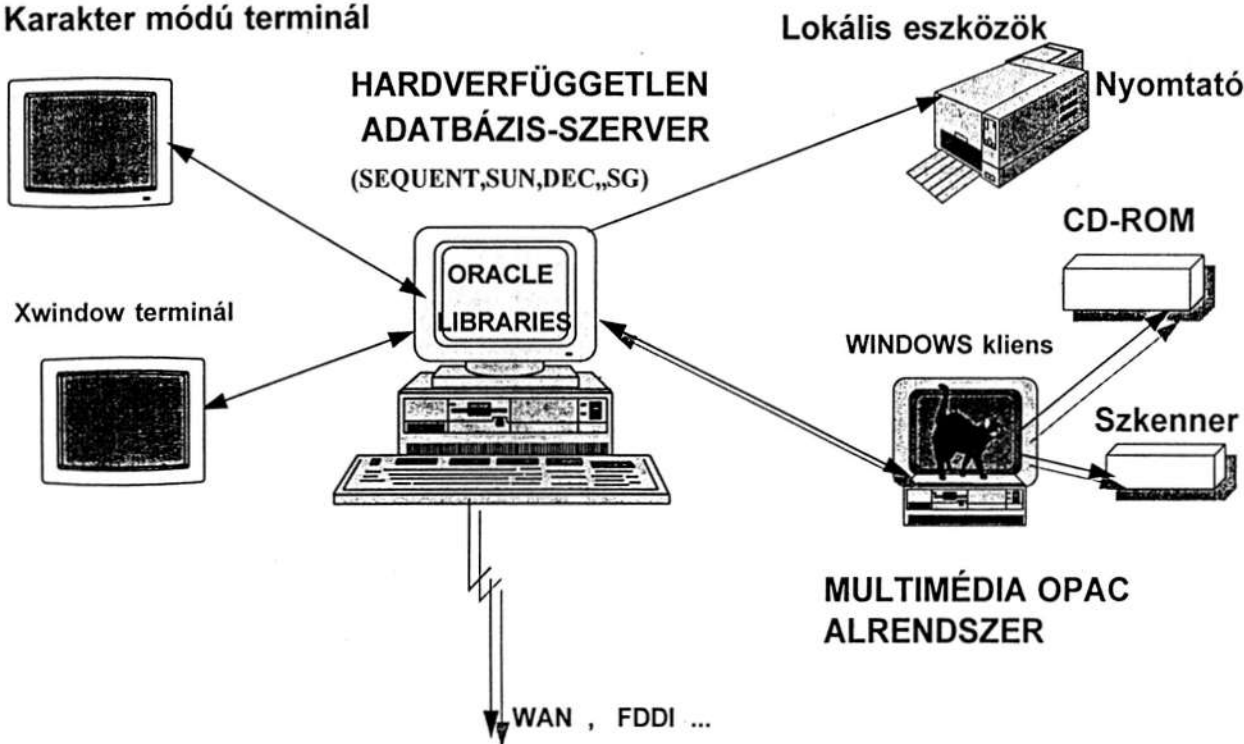
Milyen hálózati szoftverrel működik együtt? Itt sincs kötöttség: az adatátvitel akár helyi, akár távoli hálózatokon (X.25, Internet, Novell, DECNET), valamennyi ismert hálózati eszközzel lehetséges.

Össze lehet kapcsolni a könyvtári állomány védelmét biztosító rendszerrel? Az ORACLE Libraries ebben is integrált: a vonalkódos nyilvántartási rendszerhez mágneses vagy más eljárás alapján alapuló biztonsági rendszer is csatlakoztatható.

Csak angol nyelvű verziója van? Ahogy terjed a világon, úgy dolgozzák ki a nemzeti nyelvű változatokat. Hazánkban a rendszer nyelve magyar, ami azt jelenti, hogy nemcsak a képernyőkön láthatók magyar nyelvű feliratok, de az ékezetes betűk, a dátumok, a nevek stb. tekintetében is a magyar szokásoknak megfelelően alakították át a rendszert, és a teljes felhasználói dokumentáció is magyar nyelvű.

Ki forgalmazza Magyarországon az ORACLE Librariest? A rendszer kizárólagos magyarországi disztribútora az IQSOFT Rt. A cég szakemberei nemcsak a forgalmazással, de a rendszer betanításával, az új

Karakter módú terminál

1. ábra Az ORACLE Libraries hardverfelépítése

fejlesztések nyomán követésével, a felhasználói igényeknek megfelelő „testre szabott” megoldások ki-munkálásával is foglalkoznak.

A rendszer kialakítása

Tekintettel arra, hogy az ORACLE Librarian az olvasóktól kezdve a katalogizálókon át a számlák ellenértékének átutalásáról intézkedő vezetőkig sokan használhatják, legelőször azt kell meghatározni, kik és milyen jogosultsággal léphetnek be a rendszerbe. Akinek külső felhasználói jogosultsága van, az csak a nyilvános olvasói katalógust, az OPAC-ot láthatja a rendszerből, tehát sem könyvet nem tud megrendelni, sem folyóiratot nem tud érkeztetni – esetleg javasolhatja egy-egy új dokumentum beszerzését. Egy nagy könyvtárban az egyes munkaműveleteket is el lehet különíteni egymástól – pl. külön csoportot alkothatunk a katalogizáló, az osztályozó, a folyóirat-feldolgozó stb. munkatársaknak –, de lehet a beosztás szerint is differenciálni (könyvtári asszisztens, könyvtáros, osztályvezető stb.). Az egyes felhasználói csoportokhoz rendelt jogosultságoktól függően tudnak majd hozzáférni a könyvtárosok, illetve az olvasók bizonyos modulokhoz, illetve azokon belül képernyőkhöz.

A kölcsönzéssel kapcsolatos műveletekhez előre meg kell adni a rendszernek, mely napokon nem lesz nyitva a könyvtár, nehogy zárvatartási napot adjon majd a kölcsönzés lejártának. Ugyanígy meg kell

határozni, milyen szempontok alapján akarunk a kölcsönzésről statisztikai adatokat gyűjteni az olvasói csoportok, az egyes példányok vagy műfajok stb. tekintetében. Arra is van mód, hogy az olvasók adatait külső forrásból importáljuk a rendszerbe – ennek nagy jelentősége lehet például egy felsőoktatási intézményben, ahol a tanulmányi osztály átadja a könyvtárnak a beiratkozott hallgatók adatait. Tág teret biztosít az ORACLE Libraries a késedelmi díjak, és más, az olvasók által fizetendő térítések nyilvántartásának. A tarifákat eltérő mértékben szabhatjuk meg a külső és belső olvasók számára, más díjat rendelhetünk a rövidebb, illetve hosszabb késésekhez, illetve különböző pótlási költséget állapíthatunk meg az egyes példányok elvesztésekor.

A nyilvános olvasói katalógus kialakításához az alapértelmezés helyett más értékeket is meghatározhatunk, attól függően, hogy milyen igényekkel lépnek fel a könyvtár felhasználói. Külön eszköz, az *OPAC konfigurátor* szolgál az egyedi olvasói katalógus kialakítására. Segítségével beállíthatjuk a találatok maximális számát, az eredményes keresés súlyozási arányát stb. A költséggazdálkodás egyik sarkalatos pontja annak a pénzügyi időszaknak a kijelölése, amelyen belül kiadási és bevételi oldalról mérleget kívánunk vonni. Ha egy esztendő adunk meg, akkor ennek lejártakor, ha negyedévet, akkor háromhavi időközönként zárja le az ORACLE Libraries a pénzügyeinket. A felsoroltakon kívül egyéb könyvtári tevékenységek (pl. a leltározás) feltételei is meghatározhatók.

A rendszer feltöltése

Az adatok egységes voltának biztosítása érdekében minden integrált könyvtári rendszerre jellemző, hogy az üzemszerű működés előtt föl kell tölteni a rendszert bizonyos adatokkal; az ORACLE Libraries ezeket *alapszolgáltatásoknak* nevezi. Itt nincs mód arra, hogy valamennyit ismertessük, ezért csak a legjellemzőbbek közül említünk néhányat.

A katalogizálás megkezdése előtt meg kell határozni azokat a dokumentumtípusokat, amelyek a könyvtárban előfordulnak: könyv, videokazetta, hanglezet stb., ezek formai jellemzőit, méretét, kötését, nyelvét, és a bibliográfiai leírásban szereplő egyéb adatokat, mint a megjelenési hely, a kiadó, az osztályozási jelzet, a kiadás éve és más hasonlóak. Az egységesített szerződési adatokat és a közreműködők szerepét (pl. szerkesztő, fordító) is előre definiáljuk, akár csak a kölcsönzés minősítését (helyben használható vagy kölcsönözhető lesz-e az adott dokumentum).

A katalogizáláshoz hasonlóan a kölcsönzéssel kapcsolatosan is számos kategóriát előre ki kell alakítani. Az olvasók besorolásától (diák–felnőtt–nyugdíjas vagy oktató–hallgató stb.) függ majd, hogy egyszerre hány művet és milyen határidőre kölcsönözhetnek; ha késnek, mennyi késedelmi díjat kell fizetniük stb. További csoportosításokat is megadhatunk, ha például egy oktatási intézményben karonként vagy szakonként eltérő igényt támasztanak a könyvtárral szemben, akkor eszerint; ha egy közművelődési könyvtárban az olvasókat a lakóhelyük alapján kívánatos külön csoportosítani, erre is van mód. A kölcsönzéshez kapcsolódó további alapadatok főként a késedelmi és térítési díjak megállapításából tevődnek össze.

Az állomány gyarapításához célszerű előre bevinni azoknak a szállítóknak és kiadóknak az adatait, amelyekről a dokumentumokat megrendeljük. Egy szállítói rekordban rögzítjük a cég pontos nevét, címét, telefon- és faxszámát, az ügyintéző nevét, a számlaszámát és a többi fontos adatot. Ha ez megvan, a gyarapítás során már elegendő a szállító kódját a beszerzendő dokumentum mellé rendelni, és az ORACLE Libraries automatikusan elkészíti a megrendelést, majd a beérkező számla alapján rendezi a szállítóval szemben fennálló tartozásunkat. Ugyanilyen hasznos, ha a szállítók kiegészítő szolgáltatásait (vonalkódozás, kötetés stb.) is előre feltüntetjük. Megadhatjuk azt is, hogy az egyes dokumentumtípusokat milyen időközönként reklamálna a rendszer, ha azok nem érkeznek be időben: a fővárosi, illetve helyi napilapoknál ez az intervallum lehet egy nap, a határon túlról érkezőknél két-három nap, egy havilapnál akár egy hét stb.

A pénzügyi alapadatok között van jó néhány, amelyet feltétlenül meg kell előre határozni. Létre kell hozni legalább egy költségkeretet és könyvelési szintet, amely az állománygyarapítási keretet tartalmazza. A

megrendelések során ezt a rendelkezésre álló keretet terheli meg a rendszer a kötelezettségvállalásokkal, majd a kifizetett számlák összegével. A költséggazdálkodás öt szinten, ezen belül korlátlan számú költség-helyen folyhat, így mód van arra, hogy egy nagy intézmény bonyolult gazdálkodási szerkezetét is leképezzük. Külön keretben lehet nyilvántartani a költségvetésből, az esetleges pályázatokból és más forrásokból származó összegeket. A forgalmi adóval kapcsolatos általános szabályokat is előre rögzíthetjük, és megadhatjuk, milyen pénznemben kívánjuk a pénzügyeinket nyilvántartani. Ezt követően bármilyen pénznemben megadhatjuk a beszerzett dokumentum árát, az ORACLE Libraries át fogja számítani azt a nemzeti valutára.

A beérkező dokumentumok tárolása főleg a nagyobb könyvtárakban nem egy helyszínt jelent, ezért fontos feladat a helyrajzi adatokat is megadni. Még nagyobb ennek a jelentősége, ha több épületben levő részlegek tartoznak a könyvtárhoz. A helyrajzi alapadatokat rendelhetjük az egyes szervezeti egységekhez, a földrajzi elhelyezkedéshez, tulajdonnevekhez vagy más jellemzőkhöz.

Külön csoportba rendezték a többszörös feldolgozásból eredő hibák utólagos korrigálásával kapcsolatos műveleteket. Itt minden olyan rekordot ki lehet szűrni, amelybe valamilyen alapadat pontatlanul került be: például, ha a New York megjelenési hely egységesített alakja New York, N.Y. – akkor minden egyéb előfordulást ki lehet javítani. Különösen fontos ez a szerzőségi adatoknál, ahol a besorolási névnek mindig egységesnek kell lennie (ami ugyan evidencia, de a megvalósítás már egyáltalán nem könnyű).

A rendszer működése során az alapadatok használata rendkívül egyszerű: ha a képernyőn olyan mezőhöz érünk, ahol előre definiált adat van, egy üzenet figyelmeztet arra a tényre, hogy itt a korábban feltöltött *Értéklistán* választhatunk egy megfelelő adatot. Az *Értéklista* egy funkcióbillentyűvel hívható be, ahonnan a kiválasztott érték egy billentyű lenyomásával emelhető át az aktuális rekordba.

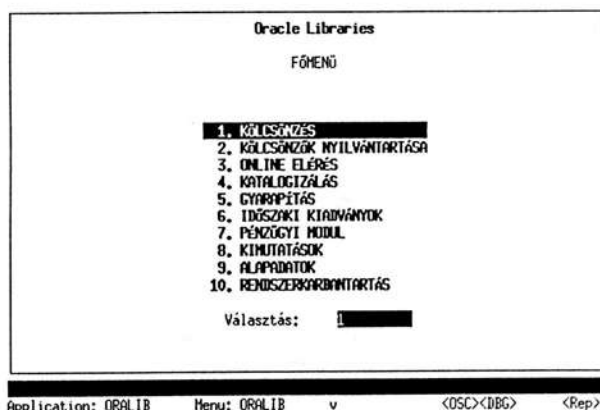
Az ORACLE Libraries felépítése, működése

Az integrált könyvtári rendszerek általában a legjellemzőbb munkafolyamatokból kialakított *modulokba* szervezik az adatbázist – nincs ez másképp az ORACLE Libraries esetében sem. A rendszer az alábbi főbb modulokat tartalmazza:

- ▶ *Gyarapítás*
- ▶ *Katalogizálás*
- ▶ *Időszaki kiadványok feldolgozása*
- ▶ *Az olvasók nyilvántartása*
- ▶ *Kölcsönzés*

- ▶ Online elérés (Nyilvános olvasói katalógus)
- ▶ Multimédia OPAC
- ▶ Pénzügyi modul
- ▶ Kimutatások
- ▶ Rendszerkarbantartás
- ▶ Alapadatok (Egységesített adatok)

A modulokat a felhasználói felület függvényében többféleképpen érhetjük el: a legördülő (pull-down), a felbukkanó (pop-up), illetve a teljes képernyőseket (full-screen) billentyűzettel, a grafikusokat pedig egérrel (2., 3. és 4. ábra). Vannak bizonyos kitüntetett funkciójú billentyűk, amelyekkel végre lehet hajtani egy-egy lépést; ezeket *gyorsbillentyűknek* nevezzük. A különböző gépeken ezek helye szabadon definiálható; a CTRL-K lenyomásával kiírathatjuk a képernyőre az aktuális billentyűkombinációt (5. ábra).

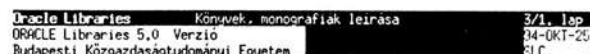
4. ábra

Accept/Commit	F3	Left	Left
Beginning of Line	Esc KeyPad-	Értéklista	F7
First Line	Esc Esc KeyPa		^F
Verzió megjelenítése	Esc F4	Menu	Esc F9
Clear Block	F10		^G
Clear Field	F9		^N
Clear Form/Rollback	Esc Esc F4	Return	Return
-> Kiegészítő adatok	Esc Esc F2	Next Field	Tab
Copy	Esc Esc c	Next Record	F2
Count Query Hits	Esc F5	Paste	Esc p
Cut	Esc c	Previous Field	Esc Return
Delete Backwards	Delete		Esc Tab
Delete Character	^D	Previous Block	KeyPad-
Delete Line	^L	Previous Record	Esc F2
Delete Record	Esc d	Print	F11
Display Error	Esc F1	Refresh	^R
Down	Down	Right	Right
-> Almenühívás	Esc 2 Tab	-> Objektum megadás	Esc Down

5. ábra

2. ábra

6. ábra

3. ábra

A képernyők felépítése

A felső részen minden képernyőn azonos módon látható a rendszer neve, alkalmazási helye és az aktuális dátum. Változó adat az aktuális képernyő neve, valamint a képernyő oldalszáma (6. ábra). A képernyőn az aktuális adatok legalább egy *blokkot*, azon belül minimum egy *mezőt* töltenek ki; természetesen a tipikus a néhány blokkból és számos mezőből

álló képernyő. Az ORACLE Libraries egy *rekordnak* a blokk egy mezősorában található információkat nevezi. Vannak egy rekordból, illetve több rekordból álló blokkok, ez utóbbiak különböző tételek (az ORACLE-terminológia szerint *táblák*) adatait tartalmazzák.

A képernyő alján egy kettős funkciójú *üzenetsor* van: egyrészt automatikus sűgó üzenetek olvashatók itt, másrészt az aktualizálás alatt várakozásra, hibás adatbevitelnél pedig a javításra vonatkozó figyelmeztetés jelenik meg az üzenetsorban (7. ábra). Ugyancsak a képernyő alján van a *státussor* is, ahol a képernyőn végezhető legfontosabb műveletekre: a beszűró vagy felülíró üzemmódra, a görgetésre, a referenciaadatok behívására stb. vonatkozó információk láthatók.

Az ORACLE Libraries az adatok és információk visszakeresésére több módszert is felkínál: a *mintával való keresés (QBE)* az adatbeviteli űrlap felhasználásával végzi el a műveletet. Ha például egy új rekordot kívánunk feldolgozni, semmi más nem kell tennünk, csak a megfelelő képernyő címmezőjébe beírni a cím kezdetét; minden egyéb minősítés vagy kiegészítő adat bevitele nélkül az ORACLE Libraries behasonlítja

Oracle Libraries		Könyvek, monográfiák leírása	3/1. lap
ORACLE Libraries 5.0 Verzió		Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem	34-OKT-28 SLC
Cinadatok			
147		Katalogizálás dátuma	34-JUL-28
Cin	he handbook of Artificial Intelligence		
Alcím			
Szerz. közt	Coehn et al.		
Kiadj.	ISBN	Vissza? (Kereszthív. száma)	
Kötetfőcím			
Egységsített név			
Vezetéknév	Coehn	Szül. év	
Utónév		Haláloz. év	
Nézd	Titul.	Szerz. tip.	SZERZ (összes: 1) Elsőd. 1
Osztályozás			
Rakt.kieg.	Oszt. tp.	Oszt. jelz.	
Tárgyszavak			
resterséges intelligencia			
Kiadvány címe, max 240 karakter			
Szama: 103			

7. ábra

az általunk beírt szavakat a címek közé. Ha nem egy konkrét rekord meglétére vagyunk kíváncsiak, hanem egy konkrét névre, tárgyszóra stb. keresünk, akkor a *strukturált keresőnyelv (SQL)* segítségével az egész adatbázisban végezhetjük el a keresést. Természetesen a szokásos keresési eszközök: Boole-algebrai operátorok, összehasonlító (komparatív) keresés, tetszőleges karakter(ek) helyettesítése, tiltott szavak listája, szótávolsági (proximitás) operátorok stb. is rendelkezésre állnak, de emellett még számos további módszer is alkalmazható. Ez utóbbiak közül figyelemre méltó a pontatlan keresésre pontos választ kínáló (fuzzy-matching) módszer, a relevanciasúlyozás, a találatok számának maximálása.

Az egyes modulok jellemzői

Itt nincs mód részleteiben bemutatni a rendszert, ezért az alábbiakban csak az egyes modulok működésének lényegét ismertetjük.

A gyarapítási modul

Bár könyvtári bútorokat is megrendelhetünk az ORACLE Libraries eszközeivel, a katalógusmodulba csak azok a tételek kerülnek be, melyeket beérkezésük esetén katalogizálni is akarunk. Föltehetően lesznek olyan, beszerzésre javasolt tételeink is, amelyeket valamilyen oknál fogva nem rendel meg a könyvtár, mint ahogy lesznek olyanok is, amelyek nem rendelés útján kerülnek a könyvtárba, mégis katalogizálni kell őket. Bárhol is visszük föl azonban az adatokat a rendszerbe, egy biztos: azonnal láthatóvá válnak az összes elérési ponton.

A rendszert úgy is lehet konfigurálni, hogy az olvasók is javasolhassanak dokumentumokat beszerzésre. Függetlenül attól, ki tette a javaslatot, az előszerzeményezési folyamat szintúgy integráns része a gyarapításnak. A javaslat vonatkozhat új műre, vagy további példányok beszerzésére, megrendelés azonban csak

akkor lesz belőle, ha az erre feljogosított munkatárs megrendelési tételt készít az adott rekordból. A katalógusban végig nyomon követhető egy mű sorsa a javaslattételtől a megrendelésen át a példány(ok) állományba vételéig.

A gyarapítási modul fontos része a számlavezetés: egy szállítási tétel állhat egy mű egyetlen példányából, vagy több dokumentum többszörös példányaiból – az ORACLE Libraries-zel pontosan követhető minden egyes tétel minden egyes példányának útja, bármelyik szállító összes követelése, időszakonként vagy összeítve stb. A be nem érkezett vagy hibás tételek reklamálása, a megrendelések törlése adathordozónként is pontosan követhető. Valamennyi dokumentumtípussal kapcsolatos gyarapítási és érkeztetési tevékenység ebben a modulban zajlik; az időszaki kiadványok jelentik az egyetlen kivételt, e speciális eljárást igénylő műfaj munkálataira külön modul szolgál.

Az időszaki kiadványok feldolgozása

A folyóiratok, napilapok és más időszaki kiadványok feldolgozása az egyik legnehezebb könyvtári feladat a hagyományos és az automatizált rendszerekben egyaránt. A számtalan megjelenési forma, az eltérő gyakoriság, a megrendelt és a beérkezett példányok pontos nyilvántartása, a tartalmi feltárás, a megőrzésre szánt példányok bekötetése, a bekötött évfolyamok archiválása csak ízelítő a sok szerteágazó feladat közül – hogy az előfizetéssel, a számlázással, a be nem érkezett példányok reklamálásával stb. kapcsolatos számos tennivalót most ne is említsük.

A megrendelt folyóiratok bibliográfiai adatai – más dokumentumhoz hasonlóan – a rekord tárolásától kezdve azonnal láthatók a katalógusban. A példányadatok az első szám beérkeztetése után szintén megtekinthetők a katalógus-képernyőkön. Az időszaki kiadvány esetében tulajdonképpen az érkeztetés az a művelet, amely leginkább eltér a többi dokumentumtípustól, mégpedig azért, mert minden egyes periodikumot megjelenési egységenként tudunk érkeztetni, nyilvántartani – függetlenül attól, hogy a megrendelés egy vagy több évre, illetve kötetre vagy évfolyamra vonatkozott-e. A megjelenési egység a periodikumok sokfélesége miatt bármi lehet: füzet, szám, kötet stb. – ennél már csak a gyakoriság lehet többféle; napi, heti egy, heti öt, kétheti, havi, negyed- vagy félévi, és még sorolhatnánk. Hogy még bonyolultabb legyen a dolgunk, vannak rendszertelenül megjelenő időszaki kiadványok is, amelyekhez semmilyen előzetesen kialakított séma nem rendelhető (általában a hivatalos közlönyök tartoznak ide). Az ORACLE Libraries igyekezett fölkészülni erre a változatosságra: mód van az előre elkészített gyakorisági minták mellett újak definiálására, illetve a rendszertelenül megjelenő eseti és egyedi érkeztetésére is. Minden egyes címnél el kell döntenie, tudunk-e gyakorisági mintát rendelni a

folyóirathoz, vagy sem. A megrendeléshez, természetesen ki kell tölteni a bibliográfiai adatokat, meg kell adni a szállítót, az előfizetési időtartamot stb. Fontos momentum a folyóiratrekordok megrendelésénél a füzetreklerek generálása: az adott minta és az előfizetés ideje alapján az ORACLE Libraries létrehozza azokat a füzetreklerek, amelyek beérkezése várható. A korábban megadott feltételek szerint ezeket lehet érkezett, bizonyos idő letelte után reklamálni, majd később beköztetni stb.

A periodika modul valamennyi ága-bogát nincs mód ismertetni, ezért már csak két további jellemzőt emelünk ki. A folyóiratokkal foglalkozó könyvtárosok tudják, hogy időnként szükség van a fennálló rendelések felülvizsgálatára, a hiányzó számok pótlására, az időközben beérkezett különszámok regisztrálására stb. Mindezen rendkívüli műveletekre is van ebben a modulban lehetőség; például hozzá tudjuk rendelni a reguláris 12 számhoz az utólag megjelent indexet, regisztrálni tudjuk, ha a szokásostól eltérően két számot összevontan jelentettek meg stb. A köröztetés – amely főként a szakkönyvtárakban szokásos eljárás – ugyancsak ebben a modulban végezhető: mód van egy-két, vagy akár az összes folyóirat köröztetésére, vagyis egy sorrendi listával ellátva elindítani a munkatársak között azt a folyóiratot, amelyet rendszeresen kívánnak olvasni. A folyóiratszám – amely a kör végén visszakerül a könyvtárba – útja végig nyomon követhető.

Katalogizálás

A publikált, tehát fizikai entitásként létező dokumentumokat az ORACLE Libraries az adatszinten regisztrált közhasznú információktól eltérően, külön almenüben kezeli. A publikált dokumentumok között számos dokumentumtípust: egy- és többkötetes könyveket, hangzó anyagokat, állóképeket, mozgófilmeket stb. lehet feldolgozni. A meglévőkhöz kívül új médiatípusokat is lehet definiálni, amelyek feldolgozásához egy minta felhasználásával kialakítjuk az adatbeviteli képernyőket. Új rekordot nemcsak az adatbeviteli képernyők kitöltésével, hanem egy meglévő rekord módosításával, illetve külső forrásból történő importálásával is létre lehet hozni.

Ha a katalógustételben szereplő dokumentum megvan a könyvtárban, akkor *példányrekordok* is tartoznak hozzá, amelyek a helyrajzi szám(ka)t, a kölcsönözhetőségre, illetve a hozzáférhetőségre vonatkozó aktuális adatokat is tartalmazzák. Így a nyilvános olvasói katalógusban a keresett tételről azonnal látható, megvan-e és bent van-e a könyvtárban legalább egy példány.

Az ORACLE Libraries egyik nagy előnye, hogy minden egyes katalógustételhez számtalan további *analitikus rekord* is kapcsolható. Ennek rendkívül nagy jelentősége van a gyűjteményes köteteknél, kon-

ferenciaanyagoknál stb., de adott esetben egy folyóirat minden egyes számához is kapcsolható analitikus rekordok, amelyek a cikkek, tanulmányok szintjén biztosítják a feltárást, és ezáltal a visszakeresés lehetőségét.

A katalogizálás során különösen nagy jelentőségük van a korábban már rögzített alapadatoknak. A könyvek feldolgozásakor a következő egységesített adatok emelhetők át az aktuális rekordba: szerzői név, szerzői minősítés, a kiadvány nyelve, megjelenési helye, kiadója, kiadásjelzése, adathordozója, formátuma, a sorozat neve és azonosító száma, a rekord forrása, osztályozási jelzetek, kölcsönzési besorolás.

A nem publikált dokumentumokat külön almenüben lehet feldolgozni. A rendszerrel ilyen készen szállított almenü a közhasznú információk szolgáltatása, amely alatt akár általános, akár szakmai információk is összegyűjthetők. Az adatok között szabadon definiálható kapcsolattípusokkal utalások teremthetők, így szervezetek, címek, szolgáltatások, események, és más közérdeklődésre számot tartó információk összegyűjthetők.

Az olvasók nyilvántartása

Az előzőekben az alapadatok felsorolása között már említettük azt az általánosan elterjedt gyakorlatot, hogy egyes olvasói csoportokhoz bizonyos könyvtárhasználati jogokat állapítunk meg – más feltételek szerint kölcsönözhetnek a hallgatók, mint az oktatók, az intézet belső munkatársai is nagyobb szelethez juthatnak a könyvtár tartájából, mint a külső olvasók stb. Annak érdekében, hogy a kölcsönzés zökkenőmentes és gyors legyen, mindezeket a privilégiumokat (valamint a könyvtárhasználati szabályok be nem tartásából eredő szankciókat) előre meghatározzuk, és hozzárendeljük az egyes olvasói csoportokhoz.

Az olvasókról a triviális adatok (név, cím, foglalkozás stb.) mellett számtalan további információt is regisztrálhatunk, sőt, az érdeklődési kör vagy más szempontok alapján olvasói csoportokat is kialakíthatunk. A könyvtárhasználókról gyakorlatilag minden adat nyomon követhető: az utolsó könyvtárlátogatási időponttól kezdve a korábbi és a fennálló tartozásokig. Az ORACLE Libraries számos megoldást kínál föl a késedelmi díjak behajtására.

Ebben a modulban van lehetőség a személyre szóló irodalomfigyelés (SDI) kialakítására is. Egy SDI-listát lehet egyetlen olvasóhoz vagy olvasói csoportokhoz is rendelni.

Kölcsönzés, visszavétel, előjegyzés, hosszabbítás

Ahogy az olvasói csoportokat is előre kialakítjuk, úgy a könyvtári dokumentumokról is előzetesen el kell döntenünk, azok csak helyben használhatók-e, kölcsö-

nözhetőek-e, és ha igen, mennyi időre stb. Az egyes példányok katalogizálásának megkezdése előtt ezeket a kölcsönzési kategóriákat is előre definiálni kell.

A kölcsönzés során valamennyi szokásos művelet gyorsan és egyszerűen elvégezhető. A legkönnyebb a munka, ha az olvasókat, illetve a dokumentumokat is vonalkódos rendszerrel tartjuk nyilván, de természetesen van mód manuális adatbevitelre is. Az előzetesen rögzített alapadatoknak köszönhetően a kölcsönzés során elegendő az olvasó azonosítója mellett a példány helyrajzi számát megadni, a rendszer a lejáratú idővel együtt regisztrálja a kölcsönzés tényét. Ha az olvasónak bármilyen tartozása van (túllépte a maximálisan kikölcsönözhető kötettszámot, vagy lejárt határidejű példányok vannak nála stb.), a rendszer figyelmeztető üzenetet küld, és a könyvtárosra bízta, ezek után kikölcsönzi-e a kért művet, vagy előbb rendeztetni az olvasóval a tartozását. Visszavételkor elég a példány azonosító számát bevinni, az olvasó adatai és az aktuális üzenetek automatikusan megjelennek a képernyőn.

Ha olyan művet kíván az olvasó kikölcsönözni, amely még nem szerepel a katalógusban, mód van a kölcsönzőpultnál az ún. gyors katalogizálásra is (ennek a jelentősége az automatizált rendszerre átálláskor különösen nagy). Egyetlen funkcióbillentyűvel behívható a gyors adatfelvitel lehetővé tevő képernyő, ahol a legfontosabb bibliográfiai adatok mellett a szóban forgó példány azonosító számát kell rögzíteni, és már lehet is kölcsönözni.

Online elérés (nyilvános olvasói katalógus)

Az olvasók által használt online elérésű katalógus kialakításakor az ORACLE Libraries fejlesztőit az a cél vezette, hogy a felhasználóknak ne kelljen ismerniük sem a könyvtári feldolgozás folyamatát, sem a terminológiát, sem az osztályozási eljárást. Ennek érdekében számos fejlett technológiát alkalmaznak, melynek eredményeként a rendszer a találati halmazba összegyűjti a szövegződéstől, a kis- és nagybetűk használatától, a központozástól függetlenül az összes lehetséges választ. A keresőelemek kombinációja során a rendszer a logikai ÉS/VAGY operátort automatikusan illeszti a keresőelemek közé. A válaszokat a találati pontosság alapján sorba rendezi, így legelőre a kérdésre legpontosabban felelő találat kerül. A címetek kifejezésként és kulcsszavanként is lehet keresni, a szerzői neveket össze lehet kapcsolni a cím szerinti kereséssel, és természetesen a kulcsszavak tárgyszói minősítésben is kereshetők.

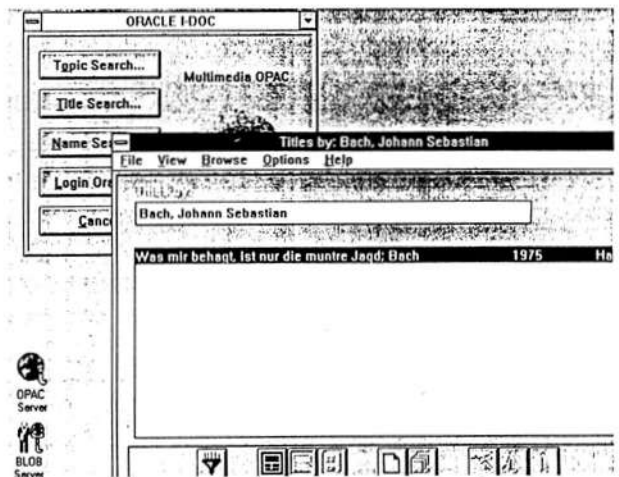
A találatokat először listás formában jeleníti meg a rendszer. A nevek és címek betűrendben, a tematikus keresés eredménye a relevancia sorrendjében láthatók a képernyőn. A további érdeklődést kiváltó mű a

kiválasztás után megjeleníthető, majd a teljes tételről egy-egy billentyű lenyomásával a hozzáférhetőségről és a kapcsolódó tételekről is lehet tájékozódni.

A multimédia OPAC

A Microsoft Windows alatt futó multimédia OPAC egyik előnye, hogy a grafikus felületen a számítógép kezelésében járatlan felhasználó is könnyen eligazodik. A másik, még fontosabb hozadéka a multimédia rendszernek, hogy nemcsak a szöveges adatok, hanem a többi műfaj, a kép és a hang feldolgozását és visszaadását is biztosítja. Az ORACLE Libraries multimédia OPAC katalógusában azonban nem a barátságos felhasználói felület és a színes látvány az igazi szenzáció. A multimédia-megoldással az információszolgáltatás terén sikerült teljes áttörtést elérni. Korábban ugyanis – még ha mindjárt Windows-környezetben is – a számítógépes adatbázisok a bibliográfiai rekordjaikkal csak rámutattak az információhordozóra; az ORACLE Libraries multimédia OPAC katalógusa rögtön meg is mutatja magát az információt, bármi legyen is az: szöveg, kép vagy hang (8. ábra).

A multimédia OPAC másik fontos funkciója a PC-oldali katalogizálás, amelynek segítségével tetszőleges fájlokat (például Word for Windowsban megírt cikkeket) automatikusan katalogizálhatunk.

8. ábra

Kimutatások

Nincs olyan statisztikai kimutatás a könyvtárról, amelyet ne lehetne az ORACLE Libraries eszközeivel elkészíteni. A rendszerrel készen szállítanak közel 150-féle táblát, amelyek az olvasókról és a kölcsönzésekről, a megrendelésekről és a szállítókról, a beérkezett és a reklamált folyóiratokról, és bármi más, a könyvtár vezetéséhez szükséges adatról szolgáltatnak esetenként vagy rendszeres időközönként információt.

A szöveges vagy grafikus formában kért kimutatásokat bizonyos időszakonként automatikusan le lehet futtatni, de bármikor lehet új adatsort is definiálni.

Pénzügyi modul

Az ORACLE Libraries egyik sajátossága, hogy maximum öt számviteli szintet, ezen belül kötetlen számú költséghelyet kezel. Az intézményi sajátosságokat az öt szinten belül teljes mértékben lehet tükröztetni: akár egymásnak alárendelt, akár egymástól független anyagi források felhasználása pontosan nyomon követhető. Ha egy tanszék például az éves költségvetési kereten felül külön pályázati támogatást kap a dokumentumbeszerzésre, akkor a pénzeszközöket külön is lehet kezelni, és a kifizetések, illetve a kötelezettségvállalások figyelembevételével követni lehet a pénzügyi mérleg alakulását.

A *Rendszerkarbantartás* és az *Alapadatok* modult itt külön nem ismertetjük, ezekről a legfontosabb tudnivalók a fentiekben *A rendszer kialakítása*, illetve *A rendszer feltöltése* c. fejezetben olvashatók.

Az ORACLE Libraries legújabb fejlesztései

Az eddigiekből is látható, milyen sokoldalú, rugalmas és korszerű rendszerrel van dolgunk. A fejlődés azonban egyre gyorsabb ütemű; egyrészt a rendszer alapját képező ORACLE adatbázis-kezelőt folyamatosan és gyors iramban fejlesztik, másrészt a Libraries rendszerben is mindig újabb megoldások teszik kényelmesebbé és hatékonyabbá a munkát.

A távadatátviteli hálózatba bekapcsolódó könyvtárak számára a megrendelések továbbítása online módon is lehetséges. Ezt megkönnyítendő az ORACLE Libraries a gyarapítási modulba integrálta a kereskedelmi szférában leginkább elterjedt BIC/EDI-FACT szabványokat, amelyek biztosítják a továbbított üzenetek terén is a rendszerek közötti kompatibilitást. Természetesen azokhoz a rendszerekhez is tud az ORACLE Libraries online módban csatlakozni, amelyek más megoldásokat alkalmaznak, így például MARC-alapú adatbázishoz nagyon könnyű a kapcsolódás, de a legegyszerűbb megoldásként fájlba is lehet írni a megrendelést, és fájltoábbító szoftverrel elküldeni a szállítónak.

Az ORACLE Libraries fejlesztője, a *Fretwell-Downing* cég megállapodást kötött három, az integrált

könyvtári rendszerek piacán vezető pozíciót betöltő céggel, hogy az adatcserében az információkeresésre kifejlesztett Z39.50 szabványt alkalmazzák. Ennek eredményeként az „osztott katalógus” megvalósítása a korábbi elképzelésektől eltérően alakul. A tagkönyvtáraknak nem kell egy központi adatbázist közösen építeniük, hanem ki-ki a saját rendszerében dolgozza fel az állományát, a felhasználó viszont – függetlenül a belépési ponttól – együttes találati listát kap az osztott rendszerben részt vevő valamennyi intézmény állománya alapján. A navigálás a „színpalak mögött”, észrevétlenül zajlik. Erre a valós idejű osztott adatbázis-építésre a legjobb példa a *British Airways* ORACLE Libraries rendszere, amelynek katalógusmoduljába bárhol visznek be egy dokumentumot, az adatok azonnal olvashatók Londonban, New Yorkban, Sydneyben és Tokióban egyaránt.

A MARC-alapú rekordcsere – mondhatni – alapkövetelmény bármely korszerű integrált könyvtári rendszerben. Az ORACLE Libraries ezt is magas színvonalon biztosítja. A nyilvános olvasói katalógus szintjén összekapcsolódó, egyébként pedig teljesen független rendszerek egyik pontján belépve az olvasó keres egy rekordot: ha nincs meg a saját rendszerében, a szoftver átlép egy másik szerverre. Ha az olvasó megtalálja a keresett rekordot, csak a helyrajzi számból derül ki, hogy más könyvtárban lelt rá az adott dokumentumra. A keresés eredményéről egy összesített, mégpedig fontossági sorrendbe rendezett találati listát kap. Egy MARC rekordot a kellő jogosultsággal felruházott könyvtáros át is másolhatja a saját szerverére.

Most tesztelik a multimédia OPAC új változatát. A WODIAK (Workflow Distributed Information Access Kernel) program többek között lehetővé teszi, hogy az olvasó saját *dossier*-t nyisson, ebben a keresőkérdéseket és a találatokat megőrizhesse, majd ezeket a későbbiekben újra futtathassa, illetve tetszés szerint feldolgozhassa. Ezzel, valamint a távadatátviteli hálózaton keresztül a magas szinten integrált adatbázisokkal valóban megvalósul a néhány éve még csak utópiának látszó *falak nélküli könyvtár*. A felhasználó – anélkül, hogy föl kellene állnia az íróasztalától – már nem csak korlátlan távolságokról jut hozzá bármilyen bibliográfiai adathoz, mint a korábbi online hálózatok segítségével; ennél sokkal több történik: magához az információhoz, az eredeti dokumentumhoz is azonnal hozzáfér, és a korszerű szövegszerkesztők vagy más eszközök segítségével alkotó módon azonnal fel is használhatja őket a munkájában.

Beérkezett: 1994. október 5-én.